

ne mensup olmadığı için insanlar arasında dinlerinden dolayı bir ayırım yapmadı. Hangi dine mensup olursa olsun âlim ve zâhidlere iyi davranır, onları hi-maye ederdi. Cengiz Han, Çin'in ve di-ğer yerleşik toplumların çeşitli sebeplerle zayıfladığı bir dönemde bozkır kabi-lelerini birleştirme fırsatı bulmuş ve bu-nu iyi değerlendirmiştir. Askerî başarı-sının dayandığı temel vasıflar örgütlen-me yeteneği, disiplin, süratli hareket ve amaçlarına ulaşmada gösterdiği acıma-sızlıktı. En karakteristik vasıflarından biri de hainlere karşı duyduğu nefretti. Kötü duruma düşen efendilerine ihanet ederek kendisine yaranacaklarını sanan-ları derhal idam ettirir, düşmanı olan hükümdarlara sonuna kadar sadık ka-lanları da hizmetine alarak mükafat-landırır.

Moğol İmparatorluğu'nun hukuk ve as-kerlik işlerini düzenleyen kanunlar "Cen-giz Han Yasası" olarak meşhurdur. As-lında bu yasanın tamamı bizzat Cengiz Han tarafından konulmuş olmayıp ne-silden nesile aktarılan Moğol hukuk ve törelerinin bir kurallar mecmuası halin-de düzenlenmesiyle oluşmuştur. Cengiz Han kağan seçildiği 1206 kurultayında bu kurallara bazı ilâveler yapmış ve bun-ları resmen yürürlüğe koymuştur. Otuz üç defter halinde tanzim edilen ve Mo-ğol hazinesinde saklanan yasayı uygu-lama görevini de bu kanunları en iyi bi-len oğlu Çağatay'a vermiştir. Timurlular dahil İslâmiyet'i kabul eden Moğol hâ-nedanları bu yasaları özenle tatbik et-mişlerdir. Cengiz Han Yasası bir kitap halinde tam olarak zamanımıza intikal etmemekle birlikte Moğol tarihine dair eserlerde, özellikle *Moğolların Gizli Ta-rihi*, *Câmi' u't-tevârih*, *Târih-i Cihân-güşâ* ve *Abu'l-Farac Tarihi* gibi eser-lerde çeşitli maddelerine yer verilmiştir. Cengiz Han yasaları gerektiğinde çok acı-masız bir şekilde uygulanırdı. Cinayet, soygun, tasarlanmış yalan, zina, cinsel sapıklıklar, büyü ile kötülük yapmak, ça-lınmış bir malı saklamak gibi suçların cezası idamdı.

Cengiz Han'ın Cuci, Çağatay, Ögedey ve Tuluy adlı dört oğlu ile beş kızı dün-yaya gelmiştir. Ölümünden sonra ülke oğulları arasında taksim edildi. En bü-yük oğlu Cuci babasından önce öldüğü için mirası oğlu Batu'ya intikal etti. Al-tın Orda Devleti'nin esasını teşkil eden Ak Orda, Batu Han tarafından kurulmuş-tur. İkinci oğlu Çağatay kendi adıyla anı-

lan bir devlet kurdu. Üçüncü oğlu Öge-dey veliaht olup Moğol liderlerinin katıl-dığı kurultayda büyük han seçildi. En küçük oğlu Tuluy'a imparatorluğun mer-kezini teşkil eden Moğolistan verildi. Bu-nun oğulları Mengü Han ile Kubilay Han, Ögedey'den sonraki iki nesil içinde bü-yük hanlığı onlardan almayı başardılar.

BİBLİYOGRAFYA :

Moğolların Gizli Tarihi (trc. Ahmet Temir), Ankara 1948; Cüzcanî, *Tabakât-ı Nâşir*, II, 97-148; ayrıca bk. İndeks; Nesevî, *Sîret-i Celâled-dîn-i Mingburnî* (trc. Anonim, nşr. Müctebâ Mî-novî), Tahrân 1334 hş., s. 7-12, 16-17, 106-111, 121-124, 128; ayrıca bk. İndeks; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 358-397; ayrıca bk. İndeks; Cü-veynî, *Târîh-i Cihângüşâ* (Öztürk), I, 92-219; Ebü'l-Ferec [İbnü'l-İbrî], *Târîhu muhtâşarî'd-düvel* (nşr. A. Sâlihânî), Beyrut 1890, s. 228-236; a.mlf., *Abu'l-Farac Tarihi* (trc. Ömer Ri-za Doğrul), Ankara 1987, II, 478-482; Reşî-düddin, *Câmi' u't-tevârih* (nşr. Behmen Kerî-mî), Tahrân 1349 hş./1970, I, 213-388; Müs-tevfî, *Târîh-i Güzide* (Nevâî), s. 362, 365-367, 494, 497, 529, 580, 669; Ebü'l-Gâzî Bahadır Han, *Şecere-i Türk* (nşr. Desmaison), Petersburg 1871-74, I-II; a.e. (nşr. Rıza Nur), İstanbul 1925; H. H. Howorth, *History of the Mongols*, Lon-don 1876-1927, I-IV; Zeki Velidî Togan, *Moğol-lar, Cengiz ve Türkler*, İstanbul 1941; a.mlf., *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946; a.mlf., "Çingiz Han", *UDMİ*, VII, 698-717; B. Spuler, *Die Goldene Horde die Mongolen in Russland (1223-1502)*, Leipzig 1943; B. Y. Vladimirtsov, *Cengiz Han* (trc. Hasan Ali Ediz), İstan-bul 1950; H. D. Martin, *The Rise of Chingis Khan and His Conquest of North China*, Baltimore 1950; G. Vernadskiy, *The Mongols and Russia*, New Haven 1953; İbrahim Kafesoğlu, *Harez-mşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1953; a.mlf., "Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi", *TD*, V/8 (1953), s. 105-136; A. Y. Yakubovskiy, *Altınordu ve İnhitâtı* (trc. Hasan Eren), İstanbul 1955; Mustafa Kafalı, *Altın Orda Hanlığı'nın Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976; a.mlf., *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi* (doktora tezi, 1965), İÜ Merkez Ktp., nr. 4086; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu Atı-lar/Cengiz Han/Timur* (trc. Reşat Uzman), İstan-bul 1980, s. 186-250; Barthold, *Türkistan*, s. 405-487; ayrıca bk. Dizin; a.mlf., "Cengiz Han", *İA*, III, 91-98; P. Ratchnevsky, *Cinggis-Khan Sein Leben und Wirken*, Wiesbaden 1983; L. Liğeti, *Bilinmeyen İç Asya* (trc. Sadrettin Ka-ratay), Ankara 1986, s. 108-124; Abdülkadir İn-an, "Destân-ı Nesl-i Cengiz Han Kitabı Hakkında", *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1987, s. 198-206; David Alyon, "The Great Yâsa of Chingiz Khân", *St.I*, XXXIII (1971), s. 97-140; D. O. Morgan, "The Great yâsâ of Chin-giz Khân and Mongol Law in the İlkhânate", *BSOAS*, XLIX/1 (1986), s. 163-176; a.mlf., "Cengiz", *ELr*, V, 133-135; "Çingiz Han", *TA*, XII, 55-58; "Çingiz Yasası", a.e., XII, 58; J. A. Boyle, "Çingiz-Khân", *Eİ²* (İng.), III, 41-44; a.mlf., "Çingiz Hân", *UDMİ*, VII, 691-698; *DMF*, 1/2, s. 857; "Cengiz Han", *ABr*, III, 460-462.

CENGİZİLER

(bk. MOĞOLLAR).

CENİN

(الجنين)

Anne karnındaki çocuk.

"Örtmek; örtünmek, gizlenmek" an-lamındaki cenn kökünden türeyen ce-nin (çoğulu ecinne), sözlükte "gizli olan şey, anne karnındaki çocuk" gibi mâna-lara gelmektedir. Henüz doğmamış ço-cuğa, doğum vaktine kadar anne karnın-da saklandığı için cenin denmiş, kelime âyet (bk. en-Necm 53/32) ve hadisler-de (meselâ bk. Buhârî, Ferâ'iz, 11; Müs-lim, "Kasâme", 35, 36, 38; Ebû Dâvûd, "Mu-kaddime", 54) bu anlamda kullanılmış-tır. Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışı anlatılırken onun anne karnında çeşitli safhalardan geçtiği ve belli bir süre so-nunda rahimde gelişmesini tamamlayıp dünyaya geldiği belirtilmektedir (bk. el-Hac 22/5; el-Mü'minün 23/12-14).

İslâm hukukuna göre cenin doğunca-ya kadar bazı bakımlardan anneye bağ-lı ve bağımlı ise de cenin olarak teşek-külü anından itibaren ayrı bir varlık ka-bul edildiğinden kendisine eksik bir ki-şilik ve eksik bir vücûb (hak) ehliyeti ta-nınmış, doğum zamanına kadar zayi ol-ması muhtemel birtakım hakların onun için saklı tutulması kabul edilmiştir. Bu haklar nesep, miras, vakıf ve vasiyet ol-mak üzere dört çeşittir. Buna göre an-ne karnındaki çocuğun anne ve baba-sıyla nesep, bunlar vasıtasıyla da diğ-er yakınlarıyla akrabalık ilişkisi doğar ve bu sebeple miras bırakan bir yakınının ölmesi halinde ona mirasçı olur. Miras-çılar arasında ceninin bulunması duru-munda hisselerin tesbiti için kendisinin erkek veya kız olması ihtimaline göre iki ayrı hesap yapılır; cenin için en avantaj-lı durum esas alınarak miras paylaştırılır ve onun payı doğuma kadar bekleti-lir. Sağ doğarsa kendi payına hak kaza-nır. Fazla pay ayrılmışsa artan kısım, ölü doğmuşsa ayrılan payın tamamı diğ-er mirasçılara intikal ettirilir. İkiz veya üçüz doğum nâdiren vuku bulduğu için ön-ceden buna göre hesap yapılmaz. Ancak böyle bir durumda terike buna göre ye-niden taksim edilerek mirasçılara fazla-dan ödenen kısım geri alınır. Ceninden başka mirasçı yoksa veya mirasçılar ce-

ninin doğumu ile pay alamayacak duruma düşüyorsa paylaşırma ceninin doğumuna kadar bekletilir. Vasiyete gelince, aksi görüşte olanlar bulunmakla birlikte, tek taraflı irade beyanı ile tamamlanan bir hukukî işlem olduğundan vasiyet cenin için de geçerlidir; yani cenin veli veya vasi gibi bir temsilcinin kabul beyanına gerek olmaksızın kendisi lehine yapılan vasiyet konusu mala hak kazanır. Aynı durum tek taraflı irade beyanı ile tamamlanan vakıf için de söz konusudur. Cenin için vasiyet ve vakfın geçerli olması, vasiyette bulunanın ölmesi veya vakıf işleminin önceden tamamlanması gibi bir sebeple -doğuma kadar bunların geçerli olmaması durumunda- ceninin hakkının zayı olması ihtimalinden dolayıdır. Ayrıca vakıf lehtarı olarak sonradan doğacak kimselerin de belirlenebildiği göz önüne alınırsa ceninin öncelikle lehtar olması gerektiği anlaşılar. Bunların dışındaki bir hakkın doğrudan cenin için doğması imkânsız olduğu gibi veli veya vasi de onun adına hak doğurucu bir hukukî işlem yapamaz. Zira başka bir hukukî işlemle zaruret bulunmadığı gibi satım akdinde olduğu üzere bu tür işlemlerin cenin için borç doğurması da mümkündür. Halbuki cenin borçlanmaya ehil değildir.

Vasiyet veya miras yoluyla cenine bir malın intikal etmesi doğuma kadar işlerlik kazanmadığı (nâfiz olmadığı) ve cenin zimmet ve tam vücûb ehliyetine sahip bulunmadığı için herhangi bir borca da muhatap değildir. Bu sebeple annesi, babası veya diğer yakınlarının nafakaya muhtaç olmaları halinde onlara karşı bir nafaka sorumluluğu yoktur. Ahmed b. Hanbel'e göre ise cenine bir malın intikali doğumdan önce de işlerlik kazanır. Bundan dolayı cenin nafaka borçlusu olduğu kimselere karşı bu maldan nafaka ödemekle yükümlüdür.

Cenin söz konusu edilen haklardan faydalanabilmesi için lehine vasiyet ve vakıf yapıldığında veya miras bırakan öldüğünde anne karnında mevcut olması ve sağ olarak doğması gerekmektedir. Bu sebeple hukukçular, lehine hakların olduğu sırada ceninin anne karnında mevcut olup olmadığının belirlenmesinin zaruri olduğunu söylemişler ve nesebinin tesbitiyle ilgili olarak hamileliğin asgari ve âzami süreleriyle ilgilenmişlerdir. Bugünkü tıbbî imkânlar ilk günlerden itibaren hamileliğin tesbitini mümkün kılmaktadır. Aynı kolaylık İslâm hukuku-

nun ilk tedvîn dönemlerinde mevcut olmadığından İslâm hukukçuları bazı âyetlerin delâletinden, yaşadıkları çağlardan ki tıbbî bilgilerden ve şahsî tecrübe-lerinden hareketle hamileliğin asgari ve âzami sürelerini belirlemeye çalışmışlardır. Nitekim çocuğun anne karnında kaldığı süre ile süttan kesilinceye kadar geçen sürenin otuz ay olduğunu bildiren âyetle (el-Ahkâf 46/15) çocuğu emzirme süresini iki yıl olarak belirleyen âyetleri (el-Bakara 2/233; Lokmân 31/14) birlikte değerlendirerek onun anne karnında geçirdiği asgari sürenin altı ay olduğu sonucuna varmışlardır. Modern tıp da bu sonucu desteklemektedir. Çocuğun anne karnında kalabileceği âzami süreye gelince, bu hususa ışık tutacak herhangi bir âyet veya hadis bulunmadığından İslâm hukukçuları kendi zamanlarındaki bazı örneklerle ve sınırlı tıp bilgilerine dayanarak bu konuda farklı süreler kabul etmişlerdir. Ancak hamileliğin doğru olarak tesbitinin mümkün olduğu günümüzde tahminî ve birbirinden çok farklı hamilelik süreleri belirlemek söz konusu değildir.

Cenin için kabul edilen hakların sabit olabilmesi, onun sağ doğmuş olması şartına bağlıdır. Bu da çocuğun ağlama, hareket etme gibi canlılık belirtileri göstermesiyle anlaşılır. İslâm hukukçularının çoğu, doğum sırasında canlılık alâmetleri gösterdiği halde doğum olayı gerçekleştiği anda bu alâmetler kendisinde görülmeyen çocuğu ölü doğmuş kabul ederler. Hanefî hukukçuları ise normal doğumlarda göğsün, ters doğumlarda göbeğin anneden ayrılmasına kadar çocuğun canlı olması halinde onu sağ doğmuş sayarlar. Bu durumda veya ceninin doğumdan kısa bir müddet sonra ölmesi halinde miras ve vasiyet yoluyla intikal eden mallar çocuğun mirasçılara kalır. Ceninin ölü doğması durumunda ise kendisi için bekletilen mallar miras bırakanın veya vasiyet yapının mirasçılara geçer. Vakıftan faydalanma hakkı da vakfın diğer lehtarlarına intikal eder. Ceninin sağ doğması gerçek anlamda olabileceği gibi anneye darbe vurulması gibi bir haksız fiil sonucu ölü doğması durumunda olduğu üzere takdirene de olabilir; bu şekilde ölü doğan çocuk hükmen sağ doğmuş kabul edilir. Miras ve vasiyet yoluyla intikal eden malların yanı sıra haksız fiili yapan kimsenin ödemek zorunda olduğu tazminat da (gurre*) çocuğun mirasçılara intikal eder (çocuğun düşürül-

mesiyle ilgili dinî hükümler için bk. ÇOCUK DÜŞÜRME).

Cenin lehine doğan hakların korunması için ona bir vasi tayini İslâm hukukçuları tarafından genellikle kabul edilmektedir. Hanefîler ise vasi değil mallarının muhafazası için yediemin tayin edilmesinin gerektiği görüşündedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

- Buhârî, "Ferâ'iz", 11; Müslim, "Kader", 1-4, "Kasâme", 35, 36, 38; Ebû Dâvûd, "Mu'kaddime", 54; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 443; İbn Hazm, *el-Mu'halâ*, Beyrut 1408/1988, X, 131-132; Serahsî, *el-Mebsû't*, VI, 44-45; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1387-88/1967-68, I, 202; III, 1096-1097; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, IV, 239; İbn Receb, *el-Kavâ'id*, Kahire 1391/1971, s. 192; İbnü'l-Hümâm, *Fet-hu'l-kadîr* (Bulak), III, 310-311; Molla Hüsrev, *Mir'ât*, İstanbul 1967, II, 244; Emîr Bâdisâh, *Teystr*, II, 250; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4343-4345; Bilmen, *Kamus*², II, 398; Ali Himmet Berki, *Hukuk Mantiği ve Tefsiri*, Ankara 1948, s. 122; Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, II, 239, 742; III, 240, 242; M. Ebû Zehre, *Uşûlü'l-fıkh*, Kahire 1377/1958, s. 331; a.mlf., *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, Kahire 1957, s. 386-387; Muhammed Yûsuf Mûsâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî: Medhal li-dirâseti nizâmi'l-mu'âmelât fih*, Kahire 1958, s. 222; Mahmud Esad Seydişehri, *Ferâidü'l-ferâiz*, İzmir 1311, s. 30-35; Mustafa es-Sibâî, *Şerhu Kânûnî'l-ahvâlî's-şahsiyye*, Dimaşk 1963, II, 8; Muhammed el-Hudârî Bek, *Uşûlü'l-fıkh*, Kahire 1965, s. 99-100; Muhammed Abdürrahîm el-Kişkî, *et-Terike ve mâ yete'alleku bihâ mine'l-hukûk*, Bağdad 1967, s. 157-158; Muhammed Sellâm Medkûr, *el-Cenîn ve'l-ahkâmü'l-müte'allika bih fi'l-fıkhü'l-İslâmî*, Kahire 1389/1969, s. 31-32, 131, 143, 147-150, 276, 287, 293-299; Karaman, *İslâm Hukuku*, I, 182-183; Mustafa Uzunpostalcı, *Hukuk ve İslâm Hukuku*, Konya 1990, I, 207-210; Bedrân Ebûlayneyn Bedrân, *Hukûku'l-evlâd fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye ve'l-kânûn*, İskenderiye 1981, s. 6-10; Muhammed Ali el-Bâr, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Tıbbâ Göre İnsanın Yaratılışı* (trc. Abdülvehhab Öztürk), Ankara 1991, s. 180-181.

MUSTAFA UZUNPOSTALCI

CENKÇİLER, Ali Yakup

(1913-1988)

Son dönem din âlimlerinden.

Kosova eyaletinin Gilan kasabasında doğdu. Babası Hâfız Hüseyin, annesi Hûrişah Hanım'dır. Sekizinci kuşaktan dedesi Ömer Bey aslen İşkodra'nın Kolgeci köyünden iken sonradan Gilan kasabasına bağlı Desivozca mezraasına yerleşmiş olduğundan aile İşkodralılar adıyla anılmaktadır. Dedesi Hacı Yakup Niş Medresesi'nde, babası Hâfız Hüseyin ise Fâtih medreselerinde tahsil görmüştür.